

	दाखल दिनांक	:	२५/०८/२०२५
	नोंदणी दिनांक	:	२५/०८/२०२५
	निकाल दिनांक	:	१८/०८/२०२६
	कालावधी	:	वर्षे महिने दिवस ०० ११ २४

सिएनआर क्र. MHLC30-000398-2025

उपदान प्रदान अधिनियम १९७२ अन्वये नियंत्रण प्राधिकारी तथा
न्यायाधीश, कामगार न्यायालय, अकोला.

(श्री. डि. एस. पाईकराव यांचेसमोर)

पि.जि.ए. क्रं. २२९/२०२५

नि. ओ—४

रामदास रामभाऊ देशमुख,
वय ६५ वर्षे,
मु. पो. पैलपाडा, ता. जि. अकोला.

... अर्जदार

.. विरूद्ध ..

कुलसचिव,
डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापिठ
कृषि नगर, अकोला.

... गैरअर्जदार

कोरम :- श्री डि. एस. पाईकराव, न्यायाधीश, का. न्या., अकोला.

अर्जदारातर्फे विधीज्ञ :- श्री. आर. एन. गायकवाड, प्रतिनिधी.

गैरअर्जदारातर्फे विधीज्ञ :- श्री. एस. जि. गवई, अॅड.

न्यायनिर्णय**(दिनांक:- १८/०८/२०२६)**

०१. अर्जदाराने प्रस्तुत चा अर्ज उपदान प्रधान अधिनियम १९७२ च्या अंतर्गत कलम ४ प्रमाणे गैरअर्जदाकडून उपदानाची रक्कम मिळणेबाबत केलेला आहे.

०२. अर्जदाराचे थोडक्यात म्हणणे असे की, अर्जदार हे गैरअर्जदारांकडे सन १९७७ पासून रोजंदारी कामगार म्हणून मिर्झापूर विभागामध्ये काम करत होते. त्यानंतर अर्जदारास सन १९९१ पासून 'मजुर' या नियमित आस्थापनेवर सी.डि.एफ. येथे घेण्यात आले. त्यानंतर दि. ३१/०१/२०२० रोजी नियत वयोमानानुसार त्याला सेवानिवृत्त करण्यात आले. अर्जदाराने १९७७ ते १९९१ पर्यंत रोजंदारीवर एकुण १५ वर्षे व त्यानंतर १९९१ ते दि. ३१/०१/२०२० पर्यंत नियमित आस्थापनेवर २९ वर्षे, यानुसार अर्जदार यांनी एकुण सलग ४४ वर्षे काम केले आहे. सेवानिवृत्तीचे वेळी अर्जदारास मुळ वेतन रू. ३३,०००/- व महागाई भत्ता रू. ५६१०/- असे एकुण मिळून रू. ३८,६१०/- इतके एकुण वेतन मिळत होते. त्यामुळे अर्जदार हे उपदानापोटी (३६,६१० X १५ X ४४/२६) = रू. ९,८०,१००/- इतकी रक्कम मिळण्यास पात्र आहे. त्यामुळे अर्जदार उपदानाची रक्कम रू. ९,८०,१००/- इतकी मिळण्याकरीता पात्र आहे. करीता अर्जदार यांनी प्रस्तुतचा अर्ज त्याची संपूर्ण उपदानाची रक्कम व्याजासहीत मिळणेसाठी दाखल केला आहे.

०३. गैरअर्जदार यांनी त्यांचे लेखी म्हणणे नि. सी-३ वर दाखल करून अर्जदाराने केलेली सर्व कथने नाकारली आहेत. त्यांनी पुढे असे नाकारलेले आहे की, अर्जदार हे १९७७ पासून रोजंदारी कामगार म्हणून गैरअर्जदार यांच्या अधिनस्त काम करत होते. गैरअर्जदाराने असेही नाकारले आहे की, अर्जदार हा सन १९९१ पासून मजुर म्हणून नियमित आस्थापनेवर काम करत होता. त्याला महाराष्ट्र नागरी सेवा नियम लागू होतात. गैरअर्जदाराने हेही नाकारले आहे की,

अर्जदाराचा शेवटचा पगार एकुण रू. ३८,६१०/- इतका होता. त्यामुळे उपदान प्रदान कायद्यानुसार अर्जदार उपदान मागण्यास अपात्र आहे व त्यांचा अर्ज नामंजूर करण्यात यावा. गैरअर्जदाराचे पुढे असे म्हणणे आहे की, अर्जदार यांनी सन १९७७, १९७९, १९८०, १९८१ व १९९१ या कालावधीमध्ये १८० वा २४० दिवसापेक्षा कमी दिवस गैरअर्जदाराकडे काम केलेले आहे. त्यामुळे अर्जदार त्या कालावधीच्या उपदानासाठी पात्र नाही. अर्जदारास महाराष्ट्र नागरी सेवा नियमानुसार उपदान रक्कम रू. ४,७०,९५०/- प्रदान केलेली आहे. त्यामुळे उपरोक्त कालावधीसाठी अर्जदार उपदान रक्कम मिळण्यास पात्र नाही. अर्जदाराच्या म्हणण्यानुसार अर्जदार हे दि. ३१/०१/२०२० रोजी सेवानिवृत्त झाले व सदर प्रकरण हे सन २०२५ मध्ये दाखल करण्यात आलेले आहे. अर्जदार यांनी ५ वर्षांच्या विलंबाबाबत कोणतेही स्पष्टीकरण दिले नाही, त्यामुळे सदरचा अर्ज गैरकायदेशीर आहे. सद्यस्थितीत अर्जदाराला गैरअर्जदार यांचेकडून कोणतीही रक्कम घेणे नाही, त्यामुळे त्यांनी अर्ज फेटाळण्याची विनंती केली आहे.

०४. अर्जदार व गैरअर्जदार यांच्या म्हणण्यावरून नि. ओ-३ वर मुद्दे कायम करण्यात आले होते. सदरचे मुद्दे व त्यावरील निष्कर्ष मी खालीलप्रमाणे देत आहे.

अ. क्रं.	मुद्दे	निष्कर्ष
१.	अर्जदार हे गैरअर्जदार यांच्याकडे सलग कामावर होते हे सिध्द करतात काय?	अशंत: होकारार्थी.
२.	अर्जदार त्यांच्या मागणीप्रमाणे सदरची उपदानाची रक्कम मिळणेस पात्र आहेत का?	अशंत: होकारार्थी.
३.	काय आदेश?	अंतिम निकालाप्रमाणे.

कारणमिमांसा**मुद्दे क्रं. १ ते ३ करिता :-**

०५. अर्जदार यांनी त्यांच्या अर्जातील कथनांचे पुष्ट्यर्थ त्यांचे पुराव्याचे शपथपत्र नि. यु-६ वर दाखल केले आहे. अर्जदाराने मागणी नोटीस नि. यु-७, सेवानिवृत्तीचा आदेश नि. यु-८, वर्षनिहाय कामाचा तक्ता नि. यु-९ वर दाखल केलेले आहेत. तसेच, अर्जदाराची सेवापुस्तिका नि. यु-१० वर दाखल केली आहे. याउलट, गैरअर्जदाराने अर्जदाराचे अंतिम वेतन प्रमाणपत्र नि. सी-६ वर दाखल केले आहे. तसेच, अर्जदाराचे सुधारीत उपदान मंजूरी आदेश नि. सी-९ वर दाखल केले आहे. दोन्ही बाजूचा युक्तिवाद ऐकला असता अर्जदारानी ज्या कालावधीसाठी उपदानाच्या रकमेची मागणी केली आहे त्याकाळातील उपदानाच्या रकमेस पात्र आहे किंवा नाही हे पाहणे गरजेचे आहे.

०६. अर्जदार हे गैरअर्जदाराकडे एकुण केलेल्या सेवेबाबत गैरअर्जदाराने नाकारले आहे. अर्जदाराच्या प्रतिनिधीने असा युक्तिवाद केलेला आहे की, अर्जदार हे सन १९७७ पासून रोजंदारी कामगार म्हणून कामाला लागले होते व त्यानंतर सन १९९१ पासून ते नियमित मजुर म्हणून गैरअर्जदाराकडे कामाला लागले होते व दि. ३१/०१/२०२० रोजी वयोमानानुसार सेवानिवृत्त झाले. त्यामुळे अर्जदाराने गैरअर्जदाराकडे एकुण ४४ वर्ष अखंडीत सेवा केलेली आहे. त्यामुळे अर्जदाराच्या प्रतिनिधीचे असे म्हणणे आहे की, सदरील सेवेसाठी अर्जदार उपदानाच्या रकमेसाठी पात्र आहे. याउलट, गैरअर्जदाराच्या वकीलांनी न्यायालयापुढे असा युक्तिवाद केलेला आहे की, अर्जदार यांनी वर्षनिहाय कामाचा तक्ता सदर प्रकरणात दाखल केला आहे. त्यानुसार ब-याच वर्षी अर्जदार यांनी १८० अथवा २४० दिवस गैरअर्जदाराकडे काम केलेले नाही. अर्जदाराची नियमित सेवा गृहीत धरून गैरअर्जदाराने उपदानाची रक्कम रू. ४,७०,२५०/- ही महाराष्ट्र नागरी सेवा अधिनियम, १९८२ यानुसार यापुर्वीच प्रदान केलेली आहे. त्यामुळे अर्जदार उर्वरित

कोणत्याही उपदानासाठी पात्र नाही. गैरअर्जदाराच्या विधिज्ञांनी पुढे असा युक्तिवाद केलेला आहे की, अर्जदार हे सन २०२० साली सेवानिवृत्त झाले व सदर प्रकरण सन २०२५ मध्ये ५ वर्षांच्या विलंबाने दाखल केले आहे. त्यामुळे अर्जदाराचा अर्ज खर्चासह खारीज करण्यात यावा.

०७. दोन्ही पक्षाचा युक्तिवाद ऐकल्यानंतर न्यायालयाने प्रकरणात दाखल केलेल्या कागदपत्रांची पडताळणी केली असता असे दिसून येत आहे की, अर्जदार यांनी वर्षानिहाय कामाचा तक्ता नि. यु-९ वर दाखल केला आहे व तो तक्ता गैरअर्जदाराने मान्य केलेला आहे. त्यानुसार अर्जदाराने सन १९७७, १९७९, १९८० या वर्षांमध्ये १८० दिवसापेक्षा कमी काम केल्याचे दिसून येते. म्हणून या ३ वर्षांसाठी अर्जदार उपदानाची रक्कम मिळण्यास पात्र नाही. अर्जदाराने सन १९७८, तसेच सन १९८१ ते सन १९९१ पर्यंत १८० दिवसापेक्षा जास्त काम केल्याचे दिसून येत आहे. त्यामुळे सदरच्या कालावधीसाठी अर्जदार उपदानाच्या रकमेसाठी पात्र आहे. सदरील रोजंदारी मजुर म्हणून अर्जदाराने १२ वर्ष गैरअर्जदाराकडे काम केलेले आहे. अर्जदाराने त्याची सेवापुस्तीका नि. यु-१० वर दाखल केलेली आहे. त्यानुसार अर्जदार सन १९९१ पासून स्थायी मजुर म्हणून गैरअर्जदाराकडे कार्यरत होता. सदरची बाब गैरअर्जदारांनासुध्दा मान्य आहे. तसेच अर्जदार नियमित आस्थापनेवरून दि. ३१/०१/२०२० रोजी सेवानिवृत्त झाले. त्यामुळे त्यांची स्थायी सेवा २८ वर्ष एवढी आहे. त्यामुळे अर्जदार एकुण सेवा उपदानासाठी ४० वर्षांसाठी पात्र ठरतो.

०८. गैरअर्जदाराने आपला लेखी जबाब नि. क्रं. सी-३ वर दाखल केलेला आहे व त्यामध्ये त्यांचा बचाव असा आहे की, अर्जदारानी त्यांना मिळणारे सर्व फायदे हे महाराष्ट्र नागरी सेवा नियम या अंतर्गत घेतलेले आहेत व तसेच गैरअर्जदाराची आस्थापना ही महाराष्ट्र नागरी सेवा नियमानुसार चालते, त्यामुळे अर्जदार उपदान प्रदान कायदा, १९७२ नुसार उपदानास पात्र नसून सदरचा दावा

खारीज करण्यात यावा. त्यांच्या युक्तिवादास खंडीत करण्याकरीता अर्जदाराच्या वकीलांनी न्यायालयापुढे असा युक्तिवाद केलेला आहे की, गैरअर्जदाराची आस्थापनेने कलम ५ नुसार उपदानासाठी सुट घेतलेली नाही व तसेच उपदान प्रदान कायदा अर्जदारास उपदान मिळण्यासाठी लागू होतो व अर्जदार सदरच्या कायद्यानुसार उपदानासाठी पात्र आहेत. सदरच्या मुद्द्यावर मा. सर्वोच्च न्यायालय यांनी **महानगरपालीका, दिल्ली –विरूद्ध– धरमप्रकाश शर्मा व इतर, १९९८(७) एस.सी.सी. २२१**, यामध्ये मा. न्यायालयाने असे ठरविलेले आहे की, जरी एखादा कर्मचारी नागरी सेवांतर्गत सेवानिवृत्तीचे व इतर फायदे घेत असेल तरी तो उपदान प्रदान कायद्यांतर्गत उपदानास पात्र राहिल. वरील मा. सर्वोच्च न्यायालयाच्या निवाड्यानुसार अर्जदार हा उपदानासाठी उपदान प्रदान कायद्यानुसार अर्ज करू शकतो व त्यासंदर्भात गैरअर्जदाराच्या वकीलांनी केलेला युक्तिवाद हा ग्राह्य धरला जाणार.

०९. गैरअर्जदाराच्या वकीलांनी असा युक्तिवाद केलेला आहे की, अर्जदार हा सन २०२० मध्ये वयोमानानुसार सेवानिवृत्त झाला व सदर प्रकरण २०२५ मध्ये न्यायालयात दाखल केलेले आहे. सदर प्रकरणात अर्जदाराने विलंब माफीचा अर्ज लावलेला नाही म्हणून सदर प्रकरण विलंबामुळे खारीज करण्यात यावे. त्या पृष्ठार्थ गैरअर्जदार यांच्या वकीलांनी खालील न्यायनिवाडा दाखल केलेला आहे. **Chanda Khand Sahakari Shetkari Kharedi Vikri Sanstha V/s. Shri Dattatraya Ramchandra Gaund & Anr., 2016(5) All MR 324**, wherein Hon'ble Court held that, "Application for payment of gratuity preferred after laps of almost 20 years, no explanation of delay. In absence of pleading of material fact to seek condonation of delay application is to be dismissed on the ground of delay."

१०. अर्जदाराच्या प्रतिनिधीनी असा युक्तिवाद केलेला आहे की, अर्जदार सेवानिवृत्त झाल्यानंतर त्याला उपदान मिळण्यासंदर्भात गैरअर्जदारानी कोणतीही नोटीस दिलेली नाही. उपदान प्रदान कायदा हा कल्याणकारी कायदा आहे. योग्य ते उपदान प्रदान करणे हे गैरअर्जदाराचे कर्तव्य आहे. गैरअर्जदाराने उपदान प्रदान कायदा यानुसार उपदान अर्जदारास प्रदान केलेले नसल्यामुळे विलंब अर्जदारास लागू होणार नाही. तसेच, मा. सर्वोच्च न्यायालय व मा. उच्च न्यायालय यांनी वेळोवेळी दिलेल्या निकालामध्ये असे नमुद केलेले आहे की, गैरअर्जदाराने उपदानासंदर्भात अर्जदारास नोटीसीद्वारे कळविणे आवश्यक आहे व नाही कळविल्यास सदरील विलंब हा विलंब नसून अर्जदार उपदानासंदर्भात अर्ज न्यायालयात दाखल करू शकतो. सदर बाबींचा आशय लक्षात घेता अर्जदार उपदानासाठी पात्र आहे व तसेच गैरअर्जदाराने वर दाखल केलेल्या न्यायानिवाड्याचा आदर करता सदरचा न्यायनिवाडा या प्रकरणास लागू होणार नाही व गैरअर्जदाराने विलंबाबद्दलचा घेतलेला बचाव यासंदर्भात म्हणणे ग्राह्य धरता येणार नाही.

१०. गैरअर्जदार यांनी अर्जदाराचे अंतिम वेतन नाकारलेले आहे. त्यासंबंधी गैरअर्जदाराने अर्जदाराचे अंतिम पगारपत्रक नि. सी-६ वर दाखल केले आहे व ते अर्जदाराने मान्य केले आहे. त्यानुसार अर्जदाराचा शेवटचा मुळ पगार रू. ३३,०००/- व महागाई भत्ता रू. ५६१०/- असा एकुण पगार रू. ३८,६१०/- इतका मिळत होता. त्यामुळे अर्जदार यांचा एकुण पगार रू. ३८,६१०/- इतका मिळत होता ही बाब सिध्द होते. तसेच, अर्जदार यांनी गैरअर्जदाराकडे सलगपणे ४० वर्षे काम केल्याचे सिध्द झाले आहे. अर्जदार यांनी केलेल्या सेवेचा विचार केला असता, त्यांना उपदानापोटी $३८,६१० \times १५ \times ४० / २६ = ८,९१,०००/-$ मिळाले पाहिजेत. गैरअर्जदाराने नि. क्रं. सी-७ वर सधारीत उपदान मंजुरी आदेश दाखल केला असून अर्जदाराने तो मान्य केलेला आहे की, गैरअर्जदाराने उपदानापोटी रू. ४,७०,२५०/- एवढी रक्कम प्रदान

केलेली आहे. त्यामुळे गैरअर्जदाराने दिलेली रक्कम वजा करता अर्जदारास उपदानापोटी शिल्लक राहिलेली रक्कम रू. ४,२०,७५०/- बाकी आहेत.

११. गैरअर्जदाराने अर्जाची नोटीस मिळाल्यानंतरही अर्जदारास देणे असलेली रक्कम न्यायालयात जमा केली नाही. अर्जदार हा दि. ३१/०१/२०२० रोजी सेवानिवृत्त झाला व सदर प्रकरण दि. २५/०८/२०२५ रोजी न्यायालयात दाखल केले. त्यामुळे उर्वरित रकमेवर अर्जदार द.सा.द.शे. १० टक्के प्रमाणे व्याज मिळण्यास अर्ज दाखल तारखेपासून पात्र आहे. म्हणून मुद्दा क्रं. १ व मुद्दा क्रं. २ चे उत्तर अंशतः होकारार्थी देवून मुद्दा क्रं. ३ करिता खालीलप्रमाणे आदेश पारित करण्यात येतो.

आदेश

१. अर्ज अंशतः मंजूर करण्यात येत आहे.
२. गैरअर्जदारांनी उपदानाची रक्कम रू. ४,२०,७५०/- अर्ज दाखल दि. २५/०८/२०२५ पासून संपूर्ण रक्कम वसुल होईपर्यंत द.सा. द.शे. १० टक्के प्रमाणे व्याज द्यावे.
३. उपदान प्रदान (महाराष्ट्र) नियम, १९७२ अन्वये गैरअर्जदार यांना नमुना 'आर' अन्वये नोटीस पाठवावी.

(डि. एस. पाईकराव)

नियंत्रण प्राधिकारी, उपदान प्रदान अधिनियम

तथा न्यायाधीश,

दिनांक :- १८/०८/२०२६.

कामगार न्यायालय, अकोला

युक्तीवाद केल्याची तारीख : १७/०८/२०२६.

निकाल श्रुतलेखन केल्याची तारीख : १८/०८/२०२६.

निकाल तपासलेची व सही केल्याची तारीख : १८/०८/२०२६.